

Wat met Zwarte Piet?

Het Sint-Nicolaasgenootschap Vlaanderen werd in 1989 opgericht met het doel de sinterklaasgebruiken in stand te houden, te bestuderen en te herwaarderen. Wij geloven meer dan ooit in de culturele, sociale en pedagogische waarde en betekenis van een eeuwenoude traditie, die – net als in het verleden – verder zal evolueren in samenspel met de maatschappelijke evoluties. Het zou bijzonder jammer zijn dat deze traditie zou verdwijnen of verschrompelen door een verdere polarisatie rond Zwarte Piet. Met de bevindingen en aanbevelingen van deze nota, die gesteund is op meer dan 30 jaar praktijkervaring en studie, hoopt onze vereniging een bijdrage te leveren tot stoppen van het zwartepieten met Zwarte Piet.

* * *

De sinterklaasgebruiken – zoals wij die kennen in Vlaanderen en Nederland, maar ook in vele andere delen van West-, Midden- en Oost-Europa – zijn eeuwenoud, vertonen een zeer grote verscheidenheid en zijn doorheen de tijden sterk geëvolueerd. Regelmatig werden en worden de gebruiken of bepaalde aspecten ervan in vraag gesteld. Toen de calvinisten het in Nederland voor het zeggen kregen, verboden zij in heel wat steden de gebruiken. In katholieke abdijscholen leidden ontsparingen tot een strenge reglementering of een verbod.

TRADITIE ONDER DRUK

Meer recent, na de Tweede Wereldoorlog, kwam er, zowel in Vlaanderen als Nederland, kritiek op diverse aspecten: 1. Een katholieke heilige hoorde niet thuis in een gelaïciseerde samenleving; 2. Sinterklaas was een commercieel glijmiddel om kinderen in een kapitalistische maatschappij tot meer consumptie aan te zetten; 3. Het sinterklaasgebeuren is een en al bedrog, dat opgroeiende kinderen verhindert de werkelijkheid te zien; 4. De sinterklaasgebruiken zijn racistisch omwille van Zwarte Piet, die verband houdt met de slavernij, kolonisatie en discriminatie waarvan zwarte mensen het slachtoffer waren en zijn.

De Sint is echter een taaie kerel, want ondanks herhaalde pogingen om hem te verbannen of aan banden te leggen, blijft hij voortleven... De vraag die zich thans vooral stelt, is of Zwarte Piet de kritiek op zijn figuur die de jongste jaren in Vlaanderen en nog meer in Nederland steeds luider klinkt, zal overleven, en, zo ja, hoe.

POLARISERING

De meest extreme stemmen pleiten onomwonden voor het volledig liquideren van de figuur van Zwarte Piet. Volgens hen is zijn verschijning kwetsend voor alle mensen van kleur. Actoren, organisatoren en deelnemers van sinterklaasevenementen met een 'klassieke' Zwarte Piet worden geculpabiliseerd. Activiteiten worden verstoord. In Nederland zijn dergelijke protesten de voorbije jaren herhaaldelijk ontaard in gewelddadige incidenten.

Daarnaast zijn er mensen en instanties die de 'klassieke' Zwarte Piet willen aanpassen: het aanbrenge van enkele zwarte vegen i.p.v. het volledig zwart of donkerbruin maken van zijn

gezicht, het weglaten van krulhaar, oorkingen en rode lippenstift, het vervangen van zijn naam door 'Roetpiet', 'Veegpiet' of zonder meer 'Piet'.

Sinds een vijftal jaren stelt men in Vlaanderen vast dat (Zwarte) Piet 'nieuwe stijl' verschijnt in heel wat scholen, verenigingen, steden en gemeenten, enz. Ook nieuwe sinterklaaskinderboeken, tv- en internetprogramma's volgen in toenemende mate die trend. Sommige media gaan zelfs zo ver dat afbeeldingen van een 'zwarte' Zwarte Piet worden verwijderd (b.v. Facebook) of preventief gecensureerd.

Van de weeromstuit gaan er meer en meer stemmen op die krampachtig stellen dat de 'klassieke' Zwarte Piet onveranderd moet worden behouden en in eer hersteld. Raken aan Zwarte Piet beschouwen zij als het ondermijnen of opgeven van de westerse waarden, tradities en cultuur. Het 'redden' van de 'klassieke' Zwarte Piet wordt gekoppeld aan een identitair discours, dat in slogans en discussies meer dan eens ontspoot in racistische taal.

In navolging van Nederland is het Zwarte Pieten-debat in Vlaanderen de jongste jaren meer en meer gepolariseerd en zelfs gepolitiseerd.

Veelal wordt het debat gevoerd boven de hoofden van de kinderen, de jonge gezinnen en zij die de traditie thans dragen. Jonge gezinnen staan voor een dilemma: aan welke 'soort' sinterklaasfeest is het ethisch verantwoord deel te nemen? Wat als er geen zo'n feest is in de eigen leefomgeving? Wat als er meningsverschillen zijn binnen families, verenigingen, scholen... Een en ander leidt ook tot discussies onder (Zwarte) Pieten.

DE JUISTE CONTEXT

Vooraleer uitspraken te doen over hoe het nu verder moet met Zwarte Piet, is het nodig een aantal belangrijke elementen in ogenschouw te nemen:

1. In **oorsprong** heeft de figuur van Zwarte Piet niks te maken met de 'black faces' (zoals die in Noord-Amerika zijn gekend) of met zwarte mensen. Historisch onderzoek heeft dat aangetoond. Aanvankelijk was hij min noch meer de tegenpool van Sinterklaas. Terwijl de Sint de belichaming was van het 'goede' en een rol als 'gever' (schenker, beloner) vervulde, was Zwarte Piet de 'boeman', een duivelse figuur en een bestraffer. In Wallonië en Noord-Frankrijk heet hij Père Fouettard (Vadertje Zweep) en neemt hij verschillende gedaantes aan. In Midden- en Oost-Europa wordt de H. Nicolaas vergezeld door één of meerdere figuren met uiteenlopende verschijningsvormen en namen (Krampus, Rupert, Hans Trapp, Belsnickel, enz.).
2. Net als tijdens de eeuwen ervoor, maakte de figuur van Zwarte Piet ook sinds de jaren '60 een enorme **evolutie** door. Naast jongens (mannen) vertolken ook meisjes (vrouwen) de rol van Zwarte Piet. Er is ook een enorme variëteit inzake 'specialisaties' ontstaan onder de Zwarte Pieten: hoofdpieten, pakjespieten, muziekieten, keukenpieten, goochelpieten, pieten-in-opleiding, enz. Bovendien is zijn typering sterk veranderd. Hij is niet langer een angstaanjagende, bestraffende figuur: de roe is verdwenen en 'stoute kinderen' worden niet meer in de zak gestopt – daar komen enkel nog snoep en speelgoed uit. Evenmin is hij de ondergeschikte van de Sint, maar is hij zijn volwaardige compagnon geworden. Het zijn stuk voor stuk veranderingen die geleidelijk en – vooral! – van onderuit zijn gegroeid, als resultaat van de creativiteit van de erfgoedgemeenschap die de sinterklaasgebruiken draagt. Het gaat dus om een levende en evoluerende traditie.

3. Het betwijfelen of Sinterklaas en Zwarte Piet 'echt' bestaan en het achterhalen wie er dan wel hun rol 'speelt' doet zich voor tijdens een fase in de ontwikkeling van het rationele vermogen van kleine kinderen. Het maken van een onderscheid tussen de échte Sint en de hulpsinten kan dit proces enigszins rekken, maar uiteindelijk ontsluiten kinderen het mysterie. Daarom is de **onherkenbaarheid** van Sinten en Pieten essentieel, wat vooral in familie-, school-, verenigings- en buurtverband hoge eisen stelt.

AANBEVELINGEN

Willen we van de sinterklaasperiode opnieuw een inclusief en **verbindend feest** maken waaraan àlle kinderen en àlle jonge gezinnen kunnen deelnemen en van genieten, dan moeten we de Zwarte Pieten-discussie ontmythen en is er nood aan depolarisering. We staan niet voor een zwart-wit-keuze: alleen maar 'zwarte' Zwarte Pieten of ze helemaal bannen.

De oplossing ligt in een **verdere diversificatie** van de Zwarte Pieten. Sinds het eind van de 19de eeuw luidt het narratief in Vlaanderen en Nederland dat Zwarte Piet zijn kleur heeft gekregen door het roet in de schoorsteen. Omdat er nu veel minder schoorstenen zijn, is het verklaarbaar dat hij minder snel zwart wordt. 'Pieten-in-opleiding' (de zgn. PIO's) hebben dus nog maar enkele jaren op de teller staan.

Wij pleiten er dus voor dat organisatoren van sinterklaasevenementen m.b.t. de Zwarte Pieten een weloverwogen beslissing nemen, die rekening houdt met de volgende elementen:

1. Sint en Piet kunnen slechts **geloofwaardig** zijn als ze onherkenbaar zijn. De pret en de opwinding zijn al een stuk minder als b.v. een kind op school meteen merkt dat Sinterklaas of Zwarte Piet een verklede leerkracht is. Een goede vermomming is dus erg belangrijk als men een beroep doet op mensen uit de vertrouwde omgeving van het kind. Schakelt men andere personen in, dan kunnen dat pieten-in-opleiding zijn. De praktijk wijst uit dat kinderen geen aanstoot nemen aan het feit dat het gezicht van Zwarte Piet helemaal zwart is dan wel enkele zwarte vegen vertoont – zolang hij maar onherkenbaar is.

2. Het Pietendebat zorgt voor veel ongenoegen onder en wrijvingen tussen actoren die – dikwijls al vele jaren – in de huid van Zwarte Piet kruipen. Mensen haken af omdat hen volledig ten onrechte racistische intenties worden toegeschreven of worden uitgesloten. Daarom wensen wij dat zij – binnen de contouren van het vorige punt – **keuzevrijheid** genieten: wie gegrimed wil worden als 'klassieke' Zwarte Piet moet daartoe de mogelijkheid krijgen, wie het anders wenst ook.

3. In een diverse samenleving is het een grote uitdaging om ook mensen met kleur deelachtig te maken aan het sinterklaasgebeuren. Dit is een reuzegrote opdracht voor de erfgoedgemeenschap die veel verder reikt dan de Zwarte Piet-discussie. Dit streven naar **inclusie** moet zowel gericht zijn op (1) het betrekken van jonge gezinnen, ongeacht hun etnische of religieuze achtergrond, bij allerlei sinterklaasactiviteiten, als op (2) het aantrekken van jongvolwassenen met migratie-achtergrond als Zwarte Piet. Gelukkig ziet men in Vlaanderen dat het eerste vrij goed lukt. Het tweede gebeurt nog veel te weinig, maar wordt ook bemoeilijkt als zij verplicht zou worden Roet(veeg)piet te zijn. Er zijn b.v. helaas reeds enkele jammerlijke voorvallen geweest van jonge mensen die "zich minder zwart moesten laten schminken", terwijl het om hun eigen huidskleur ging, of "hun haar moesten laten ontkrullen",

terwijl dat hun natuurlijke haargroei was. Mits een passende vermomming kan echter iédere jongvolwassene, met of zonder migratie-achtergrond, de rol van Zwarte Piet opnemen.

* * *

Vele generaties na elkaar was in Vlaanderen de sinterklaastijd voor nagenoeg alle kleine kinderen en jonge gezinnen een heerlijke, spannende en bijwijlen opwindende tijd. Er werd uitgekeken naar de intrede van de Sint in de stad of het dorp, zijn rondgang op school, zijn feest in de jeugdvereniging of sportclub, zijn huisbezoek en zijn gulle gaven met snoep en speelgoed in de magische nacht van 5 op 6 december. Hij kon die aartsmoeilijke periode enkel met succes afronden dankzij de onvermoeibare hulp van zijn trouwe metgezellen: de Zwarte Pieten.

De ontsporing van het Zwarte Pieten-debat maakt dat thans vele organisatoren, jonge gezinnen, scholen en verenigingen met een bang hartje kijken naar de nakende sinterklaastijd. Dit is bijzonder jammer omdat de kern van het sinterklaasgebeuren, nl. het geven aan en het delen met anderen ('solidariteit' in grotemensentaal) uit het oog wordt verloren. Sinterklaas was, is en blijft immers een symbool van 'goedheid', een voorbeeld dat voor alle kinderen (en ook volwassenen) tot navolging strekt.

Met de aanbevelingen die vervat zijn in deze nota hoopt het Sint-Nicolaasgenootschap Vlaanderen bij te dragen tot het ontmijnen van het Zwarte Pieten-debat en het herdefiniëren van het sinterklaasfeest als verbindend gebeuren in een snel evoluerende en heel diverse samenleving.

Goedgekeurd door de raad van bestuur van het Sint-Nicolaasgenootschap Vlaanderen te Sint-Niklaas op 13 september 2023